
HELYSÉGNEVEINK 1913-AS TÜKÖRBEN

1. Az 1913. évi helységnévtár és az Országos Községi Törzskönyvbizottság történelmi szerepe. – Az 1913-ban napvilágot látott, „A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára” teljes címet viselő terjedelmes kötet (a továbbiakban: Hnt. 1913) két szempont szerint is kiemelkedik a helységnévtárak 1872-től a jelenig tartó nagy ívű sorozatából. Egyrészt a trianoni békediktátumot megelőző utolsó helységnévtár, így a történelmi Magyarország közigazgatásának utolsó hivatalos forrása, másrészt a legteljesebb megjelenése annak a helységnév-rendezési folyamatnak, amelyet 1898 óta végzett az Országos Községi Törzskönyvbizottság (OKTB) az 1898. évi IV. tc. felhatalmazása alapján. Az OKTB 1912-re teljesítette is a fő célkitűzéseket, még ha négy vármegyében (Árva, Liptó, Fogaras és Hunyad) nem is léptek életbe a döntések. A történelmi körülmények, valamint az utódállamokban utóbb kibontakozott, a helységnevek tömeges megváltoztatását („dehungarizálását”) eredményező folyamatok következtében az 1913-as helységnévtár alapvető dokumentuma, megkerülhetetlen forrása lett a térséggel kapcsolatos hivatalos ügyintézésnek, szakirodalomnak, térképi munkáknak, kisebb mértékben a turisztikai és egyéb kiadványoknak, különösen a magyar földrajzinév-használat rendszer-váltást követő reneszánsza óta.

Magyarország 1913-ban 12 537 helységet számlált. E névállomány utóéletének részletes vizsgálata meghaladja e kereteket (csak a legjelentősebb források egybevetése százezernél nagyobb adatmennyiség kezelését jelentené), de az elmúlt száz év magyar helységnévhasználatának főbb jellegzetességei kimutathatók. A következőkben egy rövid statisztikai áttekintés után a nyelvi megformálás változásait és az egyértelmű azonosíthatóság viszonyait mutatom be.

A törzskönyvezés legteljesebb nyelvi és történelmi feldolgozását MEZŐ ANDRÁS munkáiban (1982, 1999) találjuk; ezeket messzemenően figyelembe vettem e dolgozat készítésekor. További adataimat számos cikk, könyv és könyvrészlet (BENCsik PÉTER, KISS LAJOS, HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF, LELKES GYÖRGY, SZULOVSKY JÁNOS munkái) mellett a Földrajzinév-bizottságnak a helységnevek tárgyalásakor keletkezett anyagai szolgáltatták. A törzskönyvezés legfontosabb célkitűzése az volt, hogy megszüntesse az országos szintű közigazgatás, továbbá a szintén országos léptékűvé vált szolgáltatások (posta, közlekedés stb.) számára zavaró körülményeket, amelyeket a helységnevek homonímiája, szinonímiája, továbbá bizonytalan írásmódjuk okozott. A bizottság gyakorlatában megjelent még az összetéveszthetőség (paronímia, MEZŐ 1982: 125) és a félrelokalizálhatóság kiszűrése (pl. a Szabolcs megyei *Bács-Aranyos* a *Révaranyos* nevet kapta, hogy ne Bács-Bodrog vármegyébe asszociálják a községet, MEZŐ 1999: 33). A homonímia és a szinonímia kiküszöbölése maradéktalanul megvalósult (ilyen jellegű redundancia csak az említett négy vármegye esetében léphetett fel), az utóbbi két szempont viszont eleve kissé szubjektív megítélést tett lehetővé: jobban összetéveszthető-e *Makád* és *Makód* (törzskönyvezve – a továbbiakban: tkv. – *Szamosmakód*), mint *Telki* és *Teleki*? Maradhat-e a *Budaszállás* név Nógrádban és a *Budafa* Zala megyében?

A törzskönyvezés során alakultak ki a helységnevek írásmódjának máig érvényes alapelvei: így a minden névelemre kiterjedő egybeírás (MEZŐ 1982: 148) és a köznyelvi hangjelölés érvényesítése a történeti alakokkal szemben (MEZŐ 1999: 124; a *Ghymes*-hez hasonló alakokra az OKTB *Gimes*-t javasolt, de a helyi érdekérvényesítők ezt közvetlenül a belügyminiszternél sikerrel megtámadták, *Hybbe* törzskönyvezett neve pedig Liptó vármegyei lévén nem lépett hatályba). Ez utóbbi tekintetben nem voltak teljesen következetesek, ha a nevek nyilvánvalóan összefüggtek történeti családnevekkel. A turóci *Kossuth* írásmódja például a családnevet őrzi, viszont *Petőhenyét* állapítottak meg annak ellenére, hogy a falu a *Pethő* családról kapta a nevét; továbbá *Bethlen* községnek annak ellenére maradt meg a *th*-s írásmódja, hogy nem a *Bethlen* családról kapta a nevét, hanem a családot nevezték meg a településről.

Az OKTB nemcsak következetesen végrehajtotta a törvény által ráruházott feladatot, hanem jelentős mértékben át is alakította a hivatalos helységnevek rendszerét (a működése óta valóban rendszerről beszélhetünk), szokásokat és stílust is formált (bár nem mindig az érintett települések egyetértésével). Ilyennek tekinthetjük a megkülönböztető előtagokkal való egyedítés rendszerének továbbfejlesztését, valamint egyedi nevek megváltoztatását történelmi és esztétikai okok vagy nem magyaros hangzás miatt.

Az egybeírt előtagokkal való egyedítés általánossá vált, a korábban elvétve jelentkező, megyenévvel való egyedítés pedig az egyik kedvenc megoldás lett. A spontán névadás korában nem volt például egyetlen *Baranya*-, *Heves*-, *Pest*-, *Szabolcs*-, *Tolna*- előtagú helység sem. Korábban jelentkeztek *-i* képzős formák is az előtagokban, viszont az OKTB a jelzőtlen formákat tette általánossá. Az OKTB stílusérzékének esett áldozatul néhány erősen bevett előtag, melyeket a név hosszúságára való hivatkozással hagytak el (*Gyergyókilyénfalva* > *Kilyénfalva*, *Hajdúvámospércs* > *Vámospércs*, *Homoródkarácsonyfalva* > *Karácsonfalva*, *Jászkerekegyháza* > *Kerekegyháza*, *Kovácsvágáshuta* > *Vágáshuta*, *Krasznahorkahosszúrét* > *Várhosszúrét* stb.), ugyanakkor egyedi neveket előtaggal egészítettek ki (pl. *Almádi* > *Balatonalmádi*, *Boglár* > *Balatonboglár*, *Ószöd* > *Balaton-ószöd*), vagy lecserélték az előtagot (*Meszegyörök* > *Balatongyörök*, *Faluszemes* > *Balaton-szemes*), ha a helyi érdek így kívánta.

Nem vezethető le közvetlenül a törvény szövegéből, így az OKTB-munka sajátos megnyilvánulásának tarthatjuk egyedi helységnevek lecserélését középkori okleveles anyagból felújított alakokkal: *Bikity* > *(Bács)bokod*, *Horka* > *Özörény*, *Prasicz* > *(Nyitra)perjés*, *Szonta* > *Szond* stb. Az OKTB esztétikai alapon kezdeményezett (*Peselnék* > *Kézdikővár*, *Puczák* > *Pusztaháza* stb.), illetve támogatott névváltoztatásokat (*Hugyaj* > *Érpatak*, *Véged* > *Zalavég* stb.). Különösen kétséges, hogy milyen felhatalmazás alapján változtatott meg egyedi helységneveket jobb hangzásra, nem magyaros hangzásra, idegen végződésre és hasonlókra való hivatkozással. Például *Kiette* neve *Kiéte* alakúra változott jobb hangzása, *Pirosa Pirosd*-ra magyarosabb hangzása okán. Számos esetben fordításokkal (*Mühlenbach* > *Malompatak*, *Perul* > [*Béga*]körtés, *Pikra* > *Meredély*, *Szocset* > *Forduló*, *Sznazsnicza* > *Havas*, *Szokolovác* > [*Néra*]solymos stb.), hasonló, de magyaros hangzású alakokkal (*Hrabócz* > *Rabócz*, *Krompach* > *Korompa*, *Szálnik* > *Szálnok*, *Szerbest* > *Szerbesd*, *Trojás* > *Torjás* stb.) vagy új motiváció alapján (*Szolocsina* > *Királyfiszállás*, *Strelec* > *Őrszentvid*, *Szverepecz* > *Lejtős*, *Ptruksa* > *Szirenfalva* stb.) helyettesítették az eredeti nevet.

Számos gyakori név, névelem egy bizonyos automatizmus keretében változott meg. A *lehota*- és *ohába*-féle alakok többsége *-szabadi* és *-szabadja* lett (*Plébán-Lehota* >

Papszabadi, Ohaba-Lunga > *Hosszúszabadi* stb.); minden *szilistyé*-ből *szeleste*; *kosztolná*-ból *egyháza, egyházas*; *toplec*-ből, *toplicá*-ból *hévíz* alakult; valamennyi *Román-* és *Szerb-* előtagot lecserélt a bizottság (*Szerbszentmárton* nevét a belügyminiszter adta vissza az erős helyi ellenkezésre való tekintettel), és az *Oláh-* előtagok többsége is eltűnt.

Megemlítendő, hogy egyes községek esetében a belügyminiszter felülbíráta az OKTB döntését, így az általa jóváhagyott nevek kerültek a helységnévtárba: *Barossháza* (az OKTB *Pruziná*-t javasolta), *Felsőlelőcz* (< *Lelőcz*), *Ghymes* (< *Gímes*), *Ghymeskosztolány* (< *Gimeskosztolány*), *Kiskrassó* (< *Mélyvölgy*), *Nagyvarjas* (< *Varjasháza*), *Ópáva* (< *Apaháza*), *Sztrippa* (< *Födeles*), *Táblás* (< *Tóbiásfalva*), *Tiszaistvánfalva* (< *Jánosfalva*), *Torontálszécsány* (< *Torontálszécsény*), *Vále* (< *Arokfalva*) stb.

A törzskönyvezés során kisebb-nagyobb változáson átesett helységnevek száma saját számításom szerint meghaladja az ötezret, a teljes névanyag több mint 40 százalékát.

2. A történelmi helységrendszer változása és a névállomány utóélete. – Az 1913 előtti helységnévrendezés valóban rendszert érintett és mélyreható változásokat jelentett, viszont kevés idő volt a rendszer meghonosodására. A megyénként belügyminiszteri rendelet formájában kihirdetett új neveknek átlagosan tíz év jutott az első világháború végéig (MEZŐ 1999: 8–9), a helységnévtár megjelenésétől számítva pedig csak öt. Tekintve, hogy Máramaros kivételével az ország középső részein végzett előbb az OKTB, a Trianonban elcsatolt, jelentős részben nemzetiségi nyelvet beszélő területeken az új helységnevek néhány éves élettartama nem bizonyult elégnek közhasználatúvá válásukhoz.

Az 1920-as határokon belül viszont megállapítható, hogy mára nemcsak a megkülönböztető elemek lettek elfogadottak (*Beregsurány, Szabolcsbáka, Tiszaszentimre* stb.), hanem a teljes névalakot érintő változtatások is, esetenként a közhasználatból kiszorítva, helytörténeti érdekességgé degradálva a hagyományos neveket (*Gyula-Jovánca* > *Gyulaj, Jankovác* > *Jánoshalma, Riba* > *Ipolyszög* stb.).

Az 1913-as helységnévtár 12 537 helysége helyén megközelítőleg ugyanannyi, 12 ezernél több helység van ma is. Ebből mára csak 5200 körül maradt azon települések száma, amelyekben a magyar helységnév használata valamilyen szinten elfogadott a teljesen hivatalostól (Szlovénia) a különböző névhasználati szintereken feltűntethetőig, természetesen az államnyelvi változat mellett. A számos feldolgozott forrás ellenére a megyehatárok kisebb változásai és a közigazgatási kategóriák országonkénti különbözőségei miatt az alábbi, 1. táblázat számai több helyen csak megközelítő értékek vehetők. A legbizonytalanabb adat a Kárpátalján használatos magyar neveké: itt elfogadtam azon helyi felmérés listáját, amelyben számba veszik azokat a helységeket, melyek jól megalapozottan folyamodhatnak a magyar névhasználatért (BEREGSZÁSZI 2002). A romániai és szlovákiai adatok a meghatározott magyar lakosságárány alapján jogszabály szerint engedélyezett nevek számát tükrözik.

A „hivatalosság” minősítéssel kapcsolatban is adódnak kérdések. Egy megyei adminisztráció magyar nyelvű honlapján felbukkanó névalak vajon hivatalosnak számít-e? Például Hargita megye honlapján (HargitaMT.) *Szentegyháza* (rom. *Vlăhița*) áll a törzskönyvezett *Szentegyházafalu* helyett (a kormányhatározat pedig az erős többségben lévő magyar népesség ellenére nem tartalmazza), a román többségű *Săcel* – amely a törzskönyvezés előtt az *Oláh-Andrásfalva*, utána pedig a *Székelyandrásfalva* nevet viselte –, *Románandrásfalva* alakban szerepel ugyanott.

Országok	Helységek	Magyar nevek	Megjegyzés
Magyarország	3152	3152	
Ausztria	334	4	2000. évi 170. sz. kormányrendelet.
Horvátország	155	12	További 4 a szlavóniai részeken. 01-081-02-3955/2 sz. alkotmánytörvény.
Lengyelország	28	0	
Románia	4560	997	2001/1206. sz. kormányhatározat.
Szerbia	386	329	A szerémségi részen további 67 helységből 33. Magyar Nemzeti Tanács 2003. évi 8. sz. hat.
Szlovákia	2890	512	Az 534/2011. sz. kormányrendelet.
Szlovénia	177	30	http://www.arhiv.uvn.gov.si/en/minorities/hungarian_national_community/
Ukrajna	609	~116	Vö. BEREGSZÁSZI 2002. (A jogilag érvényben lévők számának ismerete nélkül.)
Összesen	12291	5152	

1. táblázat: Hivatalos/engedélyezett magyar helységnevéhasználat a történeti Magyarország területén

Láthatjuk, hogy a helységek száma (12 291) megközelíti az 1913-as adatot, nem szabad azonban azt gondolnunk, hogy a történelmi Magyarország településszerkezete ilyen csekély változással vészelte át a történelem viharait. Csak a mai Magyarország területén jóval 1000 fölött van azon helységek száma, amelyek közigazgatási átszervezések következtében elvesztették jogi önállóságukat, és helyükön (részben új névvel) új közigazgatási egység formálódott. Így például Szombathely és Zalaegerszeg nyolc-nyolc helységet olvasztott magába, a mai *Gyöngyösfalu* név helyén *Kispöse*, *Nagypöse*, *Ludad* és *Seregélyháza* álltak. 900 körüli törzskönyvezett helységnevé esett ki a rendszerből (a trianoni Magyarország helységneveinek legalább 25%-a), s velük szemben kb. 500 újabb név áll, az egyesített helységekben túl a községgé alakítások (pl. *Pusztaszer* 1934, *Leányfalu* 1949, *Mosonudvar* 2010) és névváltoztatások (pl. *Püspökszenterzsébet* > *Erzsébet*, *Zsidó* > *Vácegres*) eredményeképpen.

Határainkon túl nagyobb változások is előfordultak. A Vajdaság bácskai körzeteinek 210 helységéből 107 nem létezett 100 évvel ezelőtt, ahogy például az erdélyi Maros megye 430 községéből 117, Baranya horvátországi részének 52 községéből 20 sem, vagy a kárpátaljai Huszti járás 72 községe közül 37. Kisebb, de összességében jelentős változások voltak a többi utódállamban is: új keletkezésű helység a Felvidéken például a Szenci járás 28 községéből 6, de a Lévai járásban is a 90-ből 12. (A közigazgatási változásokat egyes helynévszótáraink – pl. LELKES, HAJDÚ-MOHAROS – korrekten közlik, az utóbbi tipográfiai jelekkel is jól elkülönítve.)

Magyarországon a helységnevtárak külön fejezetben tartják nyilván a közigazgatási változások miatt megszűnt vagy alakult helységneveket. A mai határokon túli rész részletes és kritikai számbavétele még nem történt meg, ámbar a fentebbi számadatok arra utalnak, hogy – bár a történeti Magyarország helységeinek számában a száz év alatt alig volt változás –, 20% körülre tehető a megszűnt és a helyükre lépő nevek aránya.

A fenti adatokban nincs benne az 1913 óta keletkezett és meg is szűnt helységnevek sokasága. Ilyenek voltak a községegyesítéssel létrejött, majd utóbb szétvált helységek nevei (pl. Balatonboglár és Balatonlelle egyesítése *Boglárlelle* néven [1979–1991], Muraszemenye és Csörnyeföld egyesítése *Szemenyecsrönye* [1977–1992] néven) vagy a száz éven belül létrejött és meg is változtatott helységnevek (pl. *Cserfekvés* [1924] > *Hosszúvíz* [1925]; *Endrődszentlászló* [1946] > *Hunya* [1947]), illetve azok a kárpátaljai közigazgatásban 1940–1944 között használt magyar nevek, melyek eltértek az 1913-as nevektől (pl. *Alsóhrabonica* [Hnt. 1913: *Alsógereben*], *Kotilnica* [Hnt. 1913: *Katlanfalu*], *Ungbukóc* [Hnt. 1913: *Ungbükkös*]).

Miket tekinthetünk akkor a szinkrón magyar helységnevérendszer tagjainak, ha referált névlisták létrehozása, térképi ábrázolás vagy akár címszavak, utalók készítése céljából számba akarjuk venni e helynévkincset? Értelmszerűen nem bízhatjuk magunkat kizárólag azokra a forrásokra, amelyek csak a magyar hatóság által elfogadott neveket tartalmazzák. Ebben az esetben ugyanis magyar név nélkül maradnának az 1920, illetve 1944 utáni átszervezések eredményei, a mai viszonyok létező egységei. Ugyancsak (és több okból) helytelenül járunk el, ha a hagyományos magyar helynévanyagot az egyes szomszédos országokban megjelent jogszabályok (l. 1. táblázat) anyagával bővíténénk. Így azzal kellene számolnunk, hogy több országban csak a 20%-ot meghaladó magyar népességgel bíró helyek nevét állapították meg (azt sem maradéktalanul; a romániai kormányrendeletből hiányzik többek közt *Ditró*, *Énlaka*, *Gyergyószárhegy*, vö. BARTOS-ELEKES 2002: 23), miközben élőnyelvi magyar névhasználat van vagy lehet mind a tömbmagyarsággal szomszédos helyeket (pl. Galócás észak-csiki községhez sorolt települések), mind a jelentőségüknél fogva közismert helyeket illetően (pl. rom. *Victoria*, szlov. *Slovenské Dármoty*).

Külön problémát okoz a törzskönyvezett névalakok felülírása ezekben a jogszabályokban (vö. SZABÓMIHÁLY 2007: 156, BARTOS-ELEKES 2002: 21). Ebben a tekintetben a legszembetűnőbb a megkülönböztető előtagok elhagyása, cseréje, illetve újraélesztése. Azok az esetek is felszínre kerülnek, amikor a törzskönyvezett névalak nem tudott átmenni a mindennapi használatba, sőt mára ismeretlen lett a helyi magyar lakosság előtt; például a törzskönyvezett szlovéniai *Alsólendva* helyett a *Lendva* él a helyi használatban, a szlovákiai *Özörény* helyett a *Gömörhorka*, a romániai *Temesvukovár* helyett a *Vukova*, a vajdasági *Tiszaistvánfalva* helyett a *Járek* stb. A megkülönböztető előtagokban a törzskönyvezett névalakokhoz képest a legtöbbször hiány mutatkozik: a rövidebb névalakok közelebb állnak az élőnyelvi használathoz, hiszen kisebb közösségben így is biztosítják az azonosítást, s a törvényhozók különben is szívesebben nyúltak vissza a törzskönyvezés előtti időkhöz: *Barslédec* > *Lédec*, *Bodrogszentes* > *Szentes*, *Ipolygalsa* > *Galsa*, *Kétfegyvernek* > *Fegyvernek*, *Sajólénártfala* > *Lénártfala*, *Beregsom* > *Som*, *Makkosjánosi* > *Jánosi*, *Kisharangláb* > *Harangláb*, *Kisszécsény* > *Szécsény*, *Mezőterem* > *Terem* stb. Ritkábban fordul elő az előtagok ki- vagy visszacserélése: *Nyarádkelecsény* > *Kaposkelecsény*, *Nemesabony* > *Nagyabony*, *Székelykövesd* > *Mezőkövesd* stb., más esetekben a törzskönyvezett alakokhoz képest többlet is mutatkozhat: *Csütörtök* > *Csallóközcsütörtök*,

Karácsonfalva > *Homoródkarácsonfalva*, *Kilyénfalva* > *Gyergyókilyénfalva* stb. Valamennyi ilyen eset homonímiát hoz létre, mivel más és más szolgál elsődleges forrásul az adott ország és a többi terület magyarságának névhasználatához.

Nagy hiányossága a magyar tudományosságnak, hogy mind a mai napig nem készült aktualizált, kritikai, széles körben és többoldalúan egyeztetett, referencia gyanánt szolgáló magyar helységnévjegyzék. Ezt csak részben pótolhatják az egyéni elhivatottságból készült, igazán figyelemre méltó teljesítményt mutató helységnévszótárak, mivel szerzőik viszonylagos szabadságot élveztek mind a címszóként felvett helységek, mind a végső nyelvi megformálás tekintetében. Kiemelkednek e sorból LELKES GYÖRGY (LELKES) és HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF (HAJDÚ-MOHAROS) szótárai az egész vizsgált területre vonatkozóan, SZABÓ M. ATTILA és SZABÓ M. ERZSÉBET (SZABÓM.), illetve VARGA E. ÁRPÁD (VARGAE.) szótára a romániai, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Limes Társadalomkutató Intézetéé (KMTN.) és MOLNÁR D. ISTVÁNÉ (MOLNÁRD.) kárpátaljai vonatkozásban. Ezekon kívül térképek mellékletei, mutatói, valamint internetes portálok listái szolgáltatnak bőségesen adatot.

E források részletes elemzése meghaladná e dolgozat kereteit. Van, amelyik a történelmi Magyarország teljes területére kínál az aktualizált közigazgatási állapotnak megfelelően teljes körű magyar nyelvű változatot, és van, amely csak a hitelesnek elfogadott források névanyagát veszi fel. (Abban a kérdésben, hogy a történelmi Magyarország valamennyi mai helységére kell-e, célszerű-e magyar helységnevet megállapítani, jelen keretek között nem kívánok állást foglalni.) Az újabb, különösen a nem magyar nyelvű területeken bekövetkezett településszervezési változások problematikája szükségszerűen egyéni megoldásokat is eredményezett, így erős különbségeket szült (vö. BARTOS-ELEKES 2002: 21) annak ellenére, hogy a törzskönyvezés szemléletét a lehetőségekhez képest mindenütt igyekeztek elfogadni. A hivatalos nyelvi névalak azonban sokszor készített engedményekre, másfelől pedig beavatkozásra a szerzőket. Így hatványozottan jelentkeznek a fordítási műveletekre visszavezethető esetlegességek, a rendszer és a nyelvhelyesség követelményeinek nem megfelelő megoldások, a nyelvi kontaktusjelenségek következményei, a homonímia és színónímia erősebb jelenléte, s mindez úgy, hogy számos esetben nem is feltételezhetünk valós magyar névhasználatot. Az internetes keresőkben, lexikonokban is szembetűnő az alapul vett források különbözősége. A következőkben erre mutatok be néhány példát.

1956-ban önállósodott a Maros megyei Mezősályi (Șăulia) határából a románul *Măciacășești* nevű település. Magyar lakosság híján nincs hivatalos jegyzékbeli magyar névváltozat sem. SZABÓM. viszont *Macskás*-t, HAJDÚ-MOHAROS *Kurmaturadülő*-t, VARGAE. és a Wikipédia *Szteuniadülő*-t ad meg magyar névként, LELKES és SEBŐK pedig nem tartalmazza.

Ugyancsak 1956-ban önállósodott Túrterebes (Turulung) határából Szatmár megyében a románul *Turulung-Vii* néven nyilvántartott település. A 2001-es kormányrendeletben *Túrterebesiszőlőhegy* néven jegyzett falu *Túrterebesiszőlőhegy* (LELKES), *Túrterebesi Szőlőhegy* (SZABÓM.), *Túrterebesi szőlőhegy* (VARGAE.), *Túrterebesi-szőlők* (HAJDÚ-MOHAROS), *Túrterebesszőlőhegy* (DE.) és *Terebeshegy* (GYARMATHY) formában is előfordul. Az OKTB gyakorlata alapján bizvást kijelenthetjük, hogy rövidebb és nem mikrotoponímiai, hanem formájában is helységnévi jellegű nevet állapítottak volna meg.

A két Hont megyei szlovák falut, Alsóalmást és Felsőalmást 1943-ban egyesítették szlovákul *Almás* (később *Jabłońovce*) néven. LELKES és az MÉ. *Almás*, SEBŐK és az

SzMA. *Felsőalmás*, HAJDÚ-MOHAROS, a HVa., a TSz. és a Wikipédia pedig *Hontalmás* nevet ad meg az egyesített településre. Mindhárom megoldásra bőven van analógia az OKTB gyakorlatából.

3. Az újabb helységnevek – eltérő szemlélet és gyakorlat. – A mai helységnevek számontartását erősen megnehezítő körülmény, hogy a különböző országokban más-más tartalmuk van a közigazgatási kategóriáknak.

Magyarországon helységeken az önkormányzati jogokkal felruházott településeket értjük: ezek nélkül hiába van egy falunak akár több ezer lakosa, akkor is csak településrészként tartja nyilván a KSH és minden adatbázis (l. pl. Padragkút Ajka esetében, Toponár Kaposvárnál, Gyórszentiván Győrött). Viszont ha megvizsgáljuk a határon túli magyar helységnevek listáit, azokon szép számmal találhatunk olyan településeket, amelyek a mi fogalmaink szerint településrészek. A 215/2001. sz. romániai kormányhatározatban nevesített Hosszúaszónak és Kicsibükknak egy, illetve négy lakosa volt a 2002-es népszámlálás szerint, és a GoogleEarth mindössze két, egymástól jelentős távolságra lévő épületet mutat. Hasonlóképpen apró, tanya jellegű, helyhatósággal nem rendelkező lakott hely a kormányhatározat mellékletének csak Hargita megyei részéből Bucsin, Kovácspéter, Szencsed, Szenéta, Úzvölgye, Vargatag, Visszafolyó stb., alig nagyobb Eszenyő, Firtosiláz, Kalonda, Kárpitus, Kismedesér, Kirulyfürdő, Kotormány, Zsögödfürdő stb., de más megyékből is elegendő példát találunk. Ugyancsak helységeként tartják nyilván a különböző hivatalos források a szintén tanyaszerű vajdasági Völgypartot (~ *Nagyvölgy*), Laudont stb. A magyarhoz hasonló közigazgatási szisztéma ugyanis csak Szlovákiában működik; a többi utódállamban nagyobb egységekhez rendelték önkormányzati jogosítványokat, ezeken belül pedig elmosódnak a határok a korábbi települések és településrészek között. (Emiatt feloldatlan probléma a szakirodalomban a tkp. 'község' jelentésű *comună*, *općina*, *opština* kategóriák helyes fordítása: *község*, *községközpont*, *körzet*, *járás* stb.)

Hargita megyében például Homoródszentmárton községközpont alá tizenegy települést soroltak be (Abásfalva, Bágy, Gyepes, Homoródkeményfalva, Homoródremete, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos, Lókod, Recsenyed, Városfalva), melyek mind törzskönyvezett helységek, vagyis nevük része a hagyományos helységnévrendszernek. A Gyergyószentmiklós (*Gyilkostó*, *Kovácspéter*, *Vargatag*, *Visszafolyó*) és Gyergyóremete (*Eszenyő*, *Kicsibükk*, *Mártonka*) mellett felsorolt nevek viszont olyan kis helyeket fednek, melyek csak az újabb romániai közigazgatási szisztéma következtében kerültek egy szintre az előzőekkel.

Az OKTB gyakorlatában a községgé szervezés olyan különleges aktusnak bizonyult, melynek során a településrésznévként és mikrotoponimaként helytálló neveket igyekeztek hozzáigazítani a rendszerként felfogott helységnévállományhoz. Így például elhagyták a *dűlő*, *major*, *tanya* utótagokat (*Bordánydűlő* > *Bordány*, *Forráskütdűlő* > *Forráskút*, *Dócmajor* > *Dóc*, *Tikostanya* > *Újtikos* stb.), a *pusztá*-t pedig vagy elhagyták (*Meggyespuszta* > *Somogymeggyes*, *Gyalupuszta* > *Kungyalu*, *Tetétlenpuszta* > *Kőrös-tetétlen* stb.), vagy a névalak elejére illesztették (*Mérgepuszta* > *Pusztamérge*, *Szegipuszta* > *Pusztaszeg* stb.).

Amennyiben az utódállamokban közigazgatásilag feljebb lépett települések nevét ab ovo a magyar helységnévrendszer részének tekintjük, a homonimák szaporodásán túl (l. lejjebb) azt is tudomásul kell vennünk, hogy velük a törzskönyvezés szemléletétől és

gyakorlatától eltérő módon alkotott nevek sokasága kerül a rendszerbe. Ennek két vonását emelem ki: a nem településnévi jellegű utótagokkal szerkesztett, illetve a nem helységnevi kategóriából – például a településrészi és mikrotoponímiai körből – változtatás nélkül átvett neveket (esetleg a helységnevi egybeírás alkalmazva). Ezek halmaza jelentős részben fedi egymást, így az ismétlések elkerülése végett példáimban nem választom szét őket. (A *-gal megjelölt nevek jogszabályi megerősítést is kaptak.)

- birtok: *Kincstáríbirtok, Krivajabirtok, Pannóniabirtok*
- dűlő: *Dobrikdűlő, Karmajadűlő, Lőrincidűlő, Tormásdűlő**
- irtvány: *Jablonkairtvány, Rudnikirtvány, Szalatnairtvány*
- major: *Karolinamajor, Királymajor, Pincemajor*, Rezsőmajor*, Szigetmajor*, Vörösmajor**
- puszta: *Csengerpuszta, Kügyipuszta*, Mácsapuszta*, Mecepuszta, Romhánypuszta*
- rész: *Lunkarész*
- sor: *Szőkesor*, Valkaisor**
- tag: *Ruzsatag*, Vargatag**
- tanya: *Décseipataktanya*, Dobratanya*, Erdőtanya*, Gombástanya*, Hegymögötti tanyák, Kincsestantanya*, Nyergestanya*, Papitanya*, Szesztanya, Székelyhegytanya**
- telep: *Belsőtelep*, Csángótelep, Facsádkistelep*, Fövenytelep, Terkucatelep*, Urszajatelep**
- i képzős szerkezetek: *Aranyosmeggyesihegy*, Budatelkiszénafüvek, Csúcsivölgy*, Fejérdifogadók, Firtosiláz*, Kályánivám*, Kisiklandi szénafű, Lekenceiforduló, Nagyölyvesivölgy, Remeteiszoros, Sajómagyarósi völgy, Sárpatakiút, Solymosiláz*, Szokoliszénafű, Túrterebebiszöllőhegy*, Vajdaházifogadók, Zsukiménes**
- egyéb mikrotoponimák: *Berekszéle, Faluhegy, Helmesaljavölgy, Holtmaros*, Kisnyulasinéma, Szőlőshegy*, Szőlőskert*, Túlanagyágtelep, Túlavízen, Úzvölgye*, Völgypart*, Völgyöntül.*
- egyéb településrésznevek: *Botfalui Cukorgyártelep*, Cukorgyár, Földművesiskola, Herencsvölgyüivegyár, Kisszebenimajorság, Lászlóműve, Leibickénfürdő stb.*

Kifejtett érvelést ugyan nem találtam rá az OKTB-től, de tény, hogy a törzskönyvezett helységnevállományban nem maradt többes számú névalak (pl. *Sebes-Kellemesi-Rétek* > *Sebeskellemes*), és a községgé szervezés során is mindig átformálták az ilyen neveket (*Kótaji szőlők* > *Nyírszöllős, Ószőlők + Teleki szőlők* > *Bácsszöllős*), valamint a kisebbségi nyelven többes számú alakok számára is egyes számú magyar változatot állapítottak meg. Újabb helységnevszótárainkat böngészve azonban többes számú névalakokat is találunk: *Budatelki szénafüvek, Dombok, Fejérdifogadók, Hegyiek, Oldalok* a Kárpátokon belül (HAJDÚ-MOHAROS), *Fazekasok, Szerbek* Moldvában (Csf., LELKES).

4. A homonímia. – Az OKTB a törzskönyvezés végére (1912) megszüntette a homonímiát a helységnevek körében. Ezt követően minden egyes helység egyedi névvel rendelkezett, kivéve azon megyéket, ahol a döntések nem léptek életbe. Így *Balomír* nevű helységek maradtak Hunyad megye hátszegi és szászvárosi járásában is (OKTB: *Kisbalomér*, ill. *Nagybalomér*); *Hosszúrét* maradt Sáros és Liptó megyében is (az utóbbira *Liptóhosszúrét*-et állapított meg az OKTB) stb.

A homonímia elkerülésének elve igen rövid ideig működött, és nem vált általánosan ismert, alkalmazott elvvé a szakmai berkekben. Az ország trianoni feldarabolása után több mint hetven évig nem találjuk nyomát annak, hogy egy helység nevének megállapításakor figyelembe vették volna a teljes helységnévállományt. Magyarországon 1922-ben *Tompa* nevet állapítottak meg Szabadka határon belül maradt részére, bár az elszakított Hunyad megyében volt már egy *Tompa*; 1923-ban *Komáromújváros* nevét változtatták *Komárom*-ra; 1941-ben az ideiglenesen visszacsatolt észak-erdélyi részen Alsóoroszi és Felsőoroszi egyesülését annak ellenére állapították meg *Marosoroszi* néven, hogy nem messze, a déli országrészben maradt egy másik *Marosoroszi*. 1950-ben községegyesítéseket engedélyeztek *Segesd* és *Méra* néven, majd községgé alakításokat *Örményes* (1950), *Dóc* (1952), *Eperjes* (1954), *Hárskút* (1956), *Bábolna* (1958) és *Apaj* (1985) néven, jóllehet Erdélyben és a Felvidéken léteztek már hasonló nevű települések.

1990 után a Földrajzinév-bizottság (a továbbiakban: FNB) felelevenítette a homonímia elkerülésének elvét. Ismét a vasútnál, menetrendi és utastájékoztatói okokból jelentkezett szükségszerűen az egyedített helységnevek igénye, és ezt a MÁV bizottsági tagja következetesen képviselte is. A Pest megyei *Pilisjászfalu* volt az első, amelynek nevét a Komárom megyei (szlovákiai) *Jászfalu*-ra való tekintettel megkülönböztető előtaggal állapították meg.

Az elcsatolt országrészekben hosszú évtizedekig nem került sor hivatalos magyar névmegállapításra. Így csak a rendszerváltás után szembesült azzal a szakmai közvélemény, hogy a homonímia több tucatnyi névpárral van ismét jelen, ha csak a hivatalossá lett névalakokat nézzük, és a százat is jelentős mértékben meghaladja, ha az informálisan használt alakokat is idevesszük. A homonimák szaporodásának okai:

a) visszaállt a törzskönyvezés előtti állapot, többnyire a megkülönböztető előtagok, ritkábban utótagok elhagyásával, visszacserélésével: *Bodrogszentes* > *Szentes*, *Torontáludvar* > *Udvar*, *Kisszécsény* > *Szécsény*, *Mezőkövesd* > *Székelykövesd*, *Taksomyfalva* > *Taksony*, *Lőkös* > *Lőkösháza* stb.;

b) újabb, törzskönyvezés utáni községalakítások, községegyesítések során máshol már foglalt nevet állapítanak meg: *Adorján* (1962: Vajdaság és Románia, Szatmár m., tkv.), *Feketepatak* (1999: Románia, Szatmár m. és Ugocsa m., tkv.), *Hosszúaszó* (1999: Románia, Hargita m. és Románia, Fehér m., tkv.), *Sárospatak* (2001: Erdély, Kolozs m. és Zemplén m., tkv.), *Pat* (1956: Szlovákia, Komáromi j. és Somogy m., tkv.) stb., illetve *Alsószentmihály* + *Felsőszentmihály* > *Szentmihály* (1922?: Románia, Kolozs m. és Maros-Torda m. tkv.);

c) egymástól függetlenül alakulnak olyan újabb homonim névpárok, melyek egyike sem volt korábban törzskönyvezve: *Kistécső* (Kárpátalja és Románia, Máramaros m.), *Bucsin* (Hargita m., Gyergyóalfalu és Parajd körzetében is), *Bogaras* (Vajdaság, Topolya és Zenta körzetében is), *Völgypart* (Ada és Topolya körzetében is). Az utóbbi három ráadásul egy régióban van.

A homonímia olyan jelentős helységeket is érint, mint Eperjes, Sárospatak, Szentes. Az alábbi, korántsem teljes 2. táblázatból fogalmat nyerhetünk a homonímia jelenségének nagyságáról. Kizárólag hivatalos, tehát vagy a Hnt. 1913 óta meglévő, vagy azóta hivatalossá lett névalakkal keletkezett homonimapárokat közlök.

További jelentős mennyiségű homonim névpárt lehetne még felsorolni, ha nemcsak a hivatalosan megállapított nevek, hanem a helységnévszótárak, keresők, térképek anyagából is merítenénk.

Homonimák	Az 1913-as helységnevek közigazgatási beosztása	Az újabb hivatalos helységnevek közigazgatási beosztása
<i>Adorján</i>	Szatmár vm.	Vajdaság, Észak-bánsági kt.
<i>Aklos</i>	Bereg vm.	Románia, Hargita m.
<i>Apaj</i>	Pozsony vm.	Magyarország, Pest m.
<i>Bábolna</i>	Hunyad vm.	Magyarország, Komárom m.
<i>Bakonya</i>	Baranya + Hunyad vm.	
<i>Balsa</i>	Szabolcs + Hunyad vm.	
<i>Baracska</i>	Fejér vm.	Szlovákia, Nyitrai kt. (tkv. <i>Barsbaracska</i>)
<i>Berekszó</i>	Temes + Hunyad vm.	
<i>Bodrog</i>	Somogy vm.	Románia, Kolozs m.
<i>Bogaras</i>		Vajdaság, Észak-bánsági és Észak-bácskai kt.
<i>Bucsin</i>		Románia, Hargita m., kétszer
<i>Daróc</i>	Sáros vm.	Románia, Kolozs m.
<i>Dobra</i>	Szatmár + Hunyad vm.	
<i>Dobra</i>	Szatmár vm.	Szlovákia, Kassai kt. (tkv. <i>Kisdobra</i>)
<i>Dóc</i>	Torontál vm.	Magyarország, Csongrád m.
<i>Eperjes</i>	Sáros vm.	Szlovákia, Nagyszombati kt. (tkv. <i>Pozsonyeperjes</i>)
<i>Eperjes</i>	Sáros vm.	Magyarország, Csongrád m.
<i>Erdőfalva</i>	Kolozs + Hunyad vm.	
<i>Erdőhát</i>	Zala + Hunyad vm.	
<i>Farkaspatak</i>	Bihar + Hunyad vm.	
<i>Fegyvernek</i>	Jász-Nagykun-Szolnok vm.	Szlovákia, Nyitrai kt. (tkv. <i>Kétfegyvernek</i> , 1944)
<i>Fehérpatak</i>	Vas + Liptó vm.	
<i>Feketeerdő</i>	Moson vm.	Románia, Bihar m.
<i>Feketelak</i>	Szolnok-Doboka vm.	Románia, Kolozs m.
<i>Galsa</i>	Arad vm.	Szlovákia, Besztercebányai kt. (tkv. <i>Ipolygalsa</i>)
<i>Gomba</i>	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	Szlovákia, Nagyszombati kt. (tkv. <i>Nemesgomba</i>)
<i>Hárskút</i>	Gömör és Kishont vm.	Magyarország, Veszprém m.
<i>Hidegség</i>	Győr-Moson-Sopron vm.	Románia, Hargita m.
<i>Hosszúaszó</i>	Kis-Küküllő vm.	Románia, Hargita m.
<i>Hosszúmező</i>	Máramaros vm.	Románia, Kolozs m.
<i>Hosszúrét</i>	Sáros + Liptó vm.	
<i>Iványi</i>	Bereg vm.	Szlovákia, Besztercebányai kt. (tkv. <i>Balogiványi</i>)
<i>Kisfalud</i>	Sopron vm.	Románia, Hargita m.
<i>Kisfalud</i>	Sopron vm.	Szlovákia, Nagyszombati kt. (tkv. <i>Dunakisfalud</i>)
<i>Kispatak</i>	Máramaros vm.	Románia, Kovászna m.
<i>Komárom</i>	Komárom vm.	Magyarország, Komárom-Esztergom m.
<i>Körmös</i>	Sáros + Liptó vm.	
<i>Lédec</i>	Trencsén vm.	Szlovákia, Nyitrai kt. (tkv. <i>Barslédec</i>)
<i>Lomna</i>	Zemplén + Árva vm.	
<i>Lőkősháza</i>		Magyarország, Békés m. + Szlovákia, Besztercebányai kt. (tkv. <i>Lőkös</i>)

<i>Méra</i>	Kolozs vm.	Magyarország, Borsod-Abaúj-Zemplén m.
<i>Mezőkövesd</i>	Borsod vm.	Románia, Maros m. (tkv. <i>Székelykövesd</i>)
<i>Örményes</i>	Krassó-Szörény vm.	Magyarország, Szolnok m.
<i>Pat</i>	Zala vm.	Szlovákia, Nyitrai kt.
<i>Patak</i>	Nógrád + Liptó vm.	
<i>Pilis</i>	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	Szlovákia, Besztercebányai kt. (tkv. <i>Fülekpilis</i>)
<i>Sári</i>	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	Vajdaság, Nyugat-bácskai kt.
<i>Sárospatak</i>	Zemplén vm.	Románia, Kolozs m.
<i>Sávoly</i>	Somogy vm.	Szlovákia, Besztercebányai kt. (tkv. <i>Füleksávoly</i>)
<i>Segesd</i>	Nagy-Küküllő vm.	Magyarország, Somogy m.
<i>Szakadát</i>	Tolna vm.	Románia, Maros m.
<i>Szécsény</i>	Nógrád vm.	Románia, Temes m. (tkv. <i>Kisszécsény</i>)
<i>Szentes</i>	Csongrád vm.	Szlovákia, Kassai kt. (tkv. <i>Bodrogszentes</i>)
<i>Szentkereszt</i>	Sáros + Liptó vm.	
<i>Szentkirály</i>	Vas vm.	Magyarország, Bács-Kiskun m.
<i>Szentkirály</i>	Vas + Hunyad vm.	
<i>Szentmária</i>	Turóc + Liptó vm.	
<i>Szentmárton</i>	Arad + Liptó vm.	
<i>Szentmihály</i>	Maros-Torda + Liptó vm.	
<i>Szentmihály</i>	Maros-Torda vm.	Románia, Kolozs m.
<i>Taksony</i>	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	Szlovákia, Nagyszombati kt. (tkv. <i>Taksonyfalva</i>)
<i>Terem</i>	Szabolcs vm.	Románia, Szatmár m. (tkv. <i>Mezőterem</i>)
<i>Tompa</i>	Hunyad vm.	Szlovákia, Nyitrai kt. (tkv. <i>Kistompa</i>)
<i>Tompa</i>	Hunyad vm.	Magyarország, Bács-Kiskun m.
<i>Údvar</i>	Zala vm.	Vajdaság, Dél-bánsági kt. (tkv. <i>Torontáludvar</i>)
<i>Vármező</i>	Szilágy vm.	Románia, Maros m.

2. táblázat: Jelentősebb homonimapárok¹

Tekintve, hogy a homonim névpárok többsége ma különböző államok területén fekszik, államnyelvi nevük is más és más, a lakosság pedig jellemzően kétnyelvű, helyben nem érzékelhetik a problémát. Így az leginkább a magyar nyelvű adminisztrációban (honosítási okmányokban), tájékoztatásban (menetrendekben), keresőrendszerekben, lexikonokban, névmutatókban stb. jelentkezik. Több utódállam adminisztrációja hivatalos nyelven is nagyobb teret enged a homonímia jelenségének.

5. A szinonímia. – A helységnevek szinonímiája rendkívül gyakori jelenség a közbeszédben és a sajtóban, itt azonban értelemszerűen csak a hivatalos kiadványokban és honlapokon, illetve a leginkább közkeletű kézikönyvekben előfordulókat tárgyalom. A dolog természetéből fakadóan a jelenség az elcsatolt országrészek helységeire jellemző. A homonim névpárok egyik tagja sokszor ebben a körben is jelentkezik. Például a Szlovákiában

¹ Rövidítések: kt. = körzet, m. = megye, tkv. = törzskönyvezve, vm. = vármegye.

hivatalosan engedélyezett *Szentes* azonos alakú a Csongrád megyei névvel, egyben szinonim párja a törzskönyvezett és leginkább elterjedt *Bodrogszentes*-nek.

Szinonímia alapvetően két módon áll elő: a) törzskönyvezett helységek nevéhez képest az eredeti vagy egy újabb név használata: tkv. *Karácsonfalva* > *Homoródkarácsonfalva*, tkv. *Özörény* > *Gömörhorka* stb.; b) az újabban keletkezett helységek magyar névére több megoldás születik (l. fent *Măciășești*, *Jabłońovce*, *Túrterebeszőlőhegy*), de vannak egyéb esetek is (l. lejjebb *Komárom* és *Székelyszentandrás* esetét).

Az elsők közül külön megemlítendő, hogy ismét teret nyernek olyan népnévi előtagok, amelyeket az OKTB megváltoztatott (*Szerb-*, *Román-*), illetve előfordul a *Szlovák*-alkalmazása is: *Szerbcsernye*, *Szerbittabé*, *Romángyerómonostor*, *Románandrásfalva*, *Szlovákújhely*, *Szlovákgyarmat* stb.

A szinonímia jelensége ugyancsak több százas nagyságrendben érint helységeket a különböző forrásokban, így megnehezítve, olykor lehetetlenné téve a helyek azonosítását. Az alábbiakban néhány esetet szövegszerűen, néhányat táblázatos formában mutatok be.

Sátoraljaújhely városát a trianoni határ kettévágta. Az elcsatolt részre a szlovák jogszabályok *Újhely* formát állapítottak meg; ezt követi LELKES, viszont *Szlovákújhely* (HAJDÚ-MOHAROS, SZABÓM.), *Tótújhely* (HVa., TSz.), *Kisújhely* (ebben a formában támogatta az FNB az ottani vasútállomás menetrendi nevét) és *Karlatanya* (SEBŐK) variánsok is élnek.

Gyergyó-Szárhegy törzskönyvezett nevét az OKTB az előtag feleslegessége miatt *Szárhegy* formában állapította meg (vö. *Gyergyó-Ditró* > *Ditró*, *Gyergyó-Kilyénfalva* > *Kilyénfalva*, *Gyergyó-Tekerőpatak* > *Tekerőpatak* stb., l. MEZŐ 1999: 131). Így adatolja LELKES, SZABÓM., VARGAE, SEBŐK és a DE. A 2001-es rendelet, továbbá Hargita megye honlapja (<http://www.hargitamegye.ro/telepulesek>) azonban *Gyergyószárhegy*-ként engedélyezi a használatát, és eszerint adja meg HAJDÚ-MOHAROS, a HVa., a TE. Az idézett források majdnem következetesen ugyanígy bánnak a többi *Gyergyó*-előtagú településsel is.

Oláh-Andrásfalva nevét *Székelyandrásfalva*-ra változtatta az OKTB, a község tiltakozása ellenére (vö. MEZŐ 1999: 280). A magyarországi szótárak és SZABÓM. a törzskönyvezett alakot tartalmazzák, a megyei közigazgatásban azonban a *Románandrásfalva* nevet használják (HargitaMT.).

Kárpátalján a Técső melletti Лазы magyar nevéként *Lázi* (MOLNÁRD.), *Láz* (LELKES), *Técsőláz* (HAJDÚ-MOHAROS, Dka.) alakokat találunk, miközben Вільхівці-Лазы településre is van *Lázi* adat (LELKES), továbbá *Irhócláz* (HAJDÚ-MOHAROS), *Irhóc-Lázi* (SEBŐK, MOLNÁRD.).

Sajnos nem ritkák a következőhöz hasonlatos keveredések sem. A Maros megyei Marosludasból kivált négy település, román nevükön *Avrămești*, *Ciorga*, *Fundătura* és *Roșiori*. *Avrămești* magyar megfelelőiként *Andrásytelep*-et (hiv., LELKES, HAJDÚ-MOHAROS, SZABÓM.) és *Eckentelep*-et (VARGAE., MAROS, Wiki) találunk. Az utóbbi három forrás szerint az *Andrásytelep* a *Roșiori*-nak a megfelelője, míg az első négy forrás szerint ez *Nyergestanya*. *Fundătura* magyar neve az első négy szerint *Belsőtelep*, a másik három szerint viszont *Mezőalbistelep*.

Az alábbiakban további válogatott példákat mutatok be, úgy válogatva a sok százas állományból, hogy mind a jelenség fő típusaira, mind a források természetére rávilágítsak (a szövegben szereplő példákat, továbbá azokat az eseteket, amelyek a homonímiás táblázatban is szerepelnek, az ismétlések elkerülése céljából itt nem veszem fel).

Horvátország

Karasicapuszta (HAJDÚ-MOHAROS, TVa.) ~ *Cukorgyár* (LELKES, Wiki)
Lőcs (tkv., LELKES, TVa., SEBŐK) ~ *Lucs* (HAJDÚ-MOHAROS)
Majskamegye (LELKES, TVa.) ~ *Maiskamegye* (HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Szezlak* (Wiki)
Mece (Eszék-Baranya h., Wiki) ~ *Mecepuszta* (HAJDÚ-MOHAROS, TVa.)

Románia

Ármándombja (SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE.) ~ *Szériúsdomb* (HargitaMT., TE.)
Berekszéle (VARGAE., MAROS, Wiki) ~ *Oldalok* (HAJDÚ-MOHAROS)
Botfalui Cukorgyártelep (hiv., TE.) ~ *Botfaluicukorgyártelep* (LELKES) ~ *Botfalusi Cukorgyártelep* (Wiki) ~ *Botfalu Cukorgyártelep* (DE.) ~ *Botfalugyártelep* (HAJDÚ-MOHAROS)
Buza tkv., (SZABÓM., VARGAE., Wiki) ~ *Búza* (hiv., LELKES, HAJDÚ-MOHAROS, SEBŐK)
Buzásbocsárd (tkv., hiv., SZABÓM., VARGAE., Wiki) ~ *Búzásbocsárd* (LELKES, HAJDÚ-MOHAROS, SEBŐK)
Csanáloserdő (DE., FNB, GYARMATHY, SZATMH., TE.) ~ *Nagyerdő* (LELKES, SZABÓM., VARGAE., HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Csanálosi Erdő* (közúti tábla, SZATFÚ.) ~ *Csanálos-nagyerdő* (Wiki)
Csaracsó (hiv., LELKES, SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Csikcsaracsó* (HargitaMT.)
Kozmás, Szépvíz (tkv., LELKES, SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, HargitaMT., VARGAE.) ~ *Csikkozmás, Csikszépvíz* (TE., Wiki)
Gyergyólibántelep (LELKES, SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE.) ~ *Libán* (hiv., Wiki)
Hosszúmező (hiv., LELKES) ~ *Lunkatanya* (SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE., Wiki)
Kicsibükk (hiv., SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, Wiki) ~ *Kisbükk* (LELKES, VARGAE.)
Lövétébánya (hiv., SZABÓM., DE., TE., Wiki) ~ *Szentkeresztbánya* (LELKES, HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE.)
Lukafalva (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE., Wiki) ~ *Dózsa György* (hiv., SZABÓM.)
Sárospatak (hiv., SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Sárospatakdő* (LELKES, VARGAE., Wiki)
Székelykövesd (tkv., LELKES, SZABÓM., SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE.) ~ *Mezőkövesd* (hiv.)
Szénafüdő (SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, TE.) ~ *Csániszénafü* (Wiki) ~ *Funatzile dűlő* (VARGAE.) ~ *Funáciledűlő* (DE.)
Szénásbudatelke (DE., VARGAE., Wiki) ~ *Budatelki szénafüvek* (HAJDÚ-MOHAROS, TE. egybe)
Szerdahelyitánya (HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Decebal* (Wiki) ~ *Újtelep* (VargaE.)
Temesbökény (tkv., LELKES, SZABÓM., VARGAE.) ~ *Buttin* (hiv.)
Zsukiménes (hiv., SZABÓM., HAJDÚ-MOHAROS, VARGAE.) ~ *Hubertuslak* (LELKES)

Szerbia

Alsóittebe (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, TVa.) ~ *Magyarittabé* (hiv., Wiki) ~ *Magyarittebe* (FNB)
Andrásföldje tkv., (LELKES) ~ *Kisbelgrád* (hiv., HAJDÚ-MOHAROS, FNB, Wiki, TVa.)

Bácsandrászállás (tkv., LELKES) ~ *Cserepes* (hiv., HAJDÚ-MOHAROS, Wiki, TVa.) ~ *Zsindelyes* (FNB, TVa.)
Bácsordas (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, FNB) ~ *Karavukova* (hiv.)
Bégafő, Bégaszentgyörgy (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, FNB) ~ *Begafő, Begaszentgyörgy* (hiv.)
Csernye (tkv., LELKES, HAJDÚ-MOHAROS, SEBŐK, TVa.) ~ *Szerbcsernye* (hiv., FNB, Wiki)
Csurog (tkv., LELKES, HAJDÚ-MOHAROS, TVa., Wiki) ~ *Csúrog* (hiv., FNB)
Dusanovó (hiv., FNB) ~ *Bácsdusánovó* (HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Zentaörs* (Lelkes, TVa., Wiki)
Felsőttebe (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, TVa.) ~ *Szerbittebe* (FNB) ~ *Szerbittabé* (hiv., Wiki)
Ókeresztúr (tkv., LELKES, SEBŐK, Wiki, TVa.) ~ *Szerbkeresztúr* (hiv., FNB)
Sári hiv. ~ *Sáripusztá* (FNB) ~ *Hadikkisfalva* (tkv., LELKES) ~ *Babapusztá* (HAJDÚ-MOHAROS, Wiki, TVa.) ~ *Tolvajos* (TVa.)
Szenhubert (tkv., hiv., LELKES, SEBŐK, FNB) ~ *Nagyfalva* (HAJDÚ-MOHAROS, TVa.) ~ *Bánátnagyfalva* (Wiki)
Tiszaistvánfalva (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, TVa.) ~ *Járek* (hiv., FNB)
Tiszakálmánfalva (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, FNB, TVa.) ~ *Budiszava* (hiv.)
Topolya (tkv., hiv., LELKES, SEBŐK, FNB, TVa.) ~ *Bácstopolya* (HAJDÚ-MOHAROS)
Torák (hiv.) ~ *Tárnok* (LELKES) ~ *Nagytárnok* (SEBŐK) ~ *Bégatárnok* (HAJDÚ-MOHAROS, FNB, Wiki, TVa.)
Torontáloroszi (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, FNB, TVa.) ~ *Kisorosz* (hiv.)

Szlovákia

Csütörtök (tkv., SZMA., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, Wiki) ~ *Csallóközecsütörtök* (hiv., TSz.)
Ghymes (tkv.) ~ *Gímes* (hiv., HAJDÚ-MOHAROS, LELKES, TSz., Wiki) ~ *Gimes* (SZMA.)
Gömörhorka (hiv., Wiki) ~ *Özörény* (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS)
Gömörliget (hiv., LELKES, SZMA., Wiki, TSz.) ~ *Gömörnánás* (HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Gömörnádas* (SEBŐK)
Gömörfalva (hiv., LELKES, SZMA., Wiki, TSz.) ~ *Harkácssánkfalva* (HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Harkács* (SEBŐK)
Ipolyszalka (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, Wiki, TSz.) ~ *Szalka* (hiv., SZMA.)
Kálna (LELKES, Wiki) ~ *Nagykálna* (SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, SZMA., TSz.)
Komárom (tkv., hiv., LELKES, HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Révkomárom* (FNB) ~ *Öregkomárom* (HVa., TKm)
Mucsény (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, SZMA., Wiki) ~ *Mucsiny* (hiv.)
Nemesabony (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, SZMA., Wiki, TSz.) ~ *Nagyabony* (hiv.)
Nyarádkelecsény (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS, SZMA., Wiki, TSz.) ~ *Kaposkelecsény* (hiv.)
Peszektergenye (hiv., Wiki) ~ *Tergenye* (HAJDÚ-MOHAROS, TSz.) ~ *Nagypeszek* (SEBŐK, SZMA.)
Tótygyarmat (LELKES, SEBŐK, TSz., SZMA., Wiki) ~ *Szlovákgyarmat* (HAJDÚ-MOHAROS)

Szlovénia

Alsólendva (tkv., LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Lendva* (hiv.)

Lendvavásárhely (LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Dobronak* (hiv.)

Órihodos (tkv., SEBŐK, Wiki) ~ *Órihódos* (LELKES, HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Hodos* (hiv.)

Szécsiszentlászló (LELKES, SEBŐK, HAJDÚ-MOHAROS) ~ *Szentlászló* (hiv.)

6. Írásmód. – Írásmódbeli, helyesírási különbségek is okoznak szinonímiát. Az OKTB több vonatkozásban egységesítette a helységnevek helyesírását; alapkövetelménnyé lett például az egybeírás (ehhez könnyen egybeírható nevek is szükségeltettek), a hosszúságjelölés kapcsán pedig a magyar helyesírásnak a törzskönyvezés óta történt változásai követelték meg a változtatásokat a helységnevek körében is. A magyarországi hagyomány az lett, hogy – szemben a családnevekkel – nem ragaszkodtunk betűhíven a törzskönyvezett alakokhoz, hanem több lépésben ugyan, de ártítottuk a helységneveket, kezdve a *cz*-re cserélésével, majd a *víz*, *hid*, *fűz*, *búza*, *búcsú*, *szőlős*, *hódos* stb. szavak helységnévtári alakjának a helyesíráshoz igazításával. Az országok közti eltérő hagyományok és/vagy kontaktusjelenségek következtében azonban írásmódbeli párok is kialakultak, aszerint hogy magyarországi vagy külhoni névhasználatról van szó (vö. BARTOS-ELEKES 2002: 23). A *Hodos* típusú nevek esetében például *Béltekhodos*, *Csékehodos*, *Gyergyóhodos* van az erdélyi szótárakban; HAJDÚ-MOHAROS változatlanul hagyja őket, LELKES viszont átírja *ó*-val. A romániai kormányrendeletben két különírt név is van: *Dózsa György* és a *Botfalui Cukorgyártelep*; máshol találunk *Beodra-Karlova*, *Sasvár-Morvaőr*, *Bucsum-Pojén*, *Irhóc-Lázi*, *Kula-Felsőtanyák*, *Kanizsa-Orompart*, *Kiskapusi gyártelep* alakokat, azaz írásmódjukban nem referenciául szolgáló listák is szolgálnak mintaként a keresők, térképészítők számára.

7. Összegzés. – Az 1913. évi helységnévtár a történelmi Magyarország területére biztosított egységes, egyedített helységnévállományt. Száz év múltán megállapítható, hogy a helységnévtárat megelőző törzskönyvezés elvei és eredményei – nem függetlenül a történelmi körülményektől – csak részben tudtak gyökeret verni. Újra számolni kell a homonímia és a szinonímia jelenségével. Az újabb közigazgatási változások során előállt, jelentős mennyiségű település nevét illetően nem született egységes magyar megoldás; ennek igénye jelentős, de ellentmondásokkal terhelt helységnévszótárakat szült eddig is. A nevek stílusában, lexikájában, írásmódjában széttartó fejlődés jelei mutatkoznak. Az egységesítés érdekében vagy a törzskönyvezés kori elvek módosítása (vö. SZABÓMIHÁLY 2007: 162), vagy a használatban lévő névállományba való beavatkozás irányába lehet lépni.

Vajon a törzskönyvezés kori magyar helységnévrendszer önmagában érték-e, azaz szükséges-e az újabb neveket ehhez igazítani? Vagy inkább hagyjuk, hogy természetes folyamatok alakítsák át a rendszert, újabb névminták frissítsék és bővítsék az állományt, referenciául szolgálva újabb helységnévadásokhoz? E kérdésben a döntés összmagyar konszenzuson alapuló nyelvtervezést igényelne.

Források

Csf. = *Csángó föld, 1 : 380000*. Topográf Térképészeti Kft. Budapest, 2002.

DE. = *Erdély autótérképe, 1 : 400000*. Dimap. Budapest, 2003.

- DKa. = *Kárpátalja térképe, 1 : 250000*. Dimap. Budapest, 2000.
- GYARMATHY = GYARMATHY ZSIGMOND 1982. A romániai Szatmár megye helységnevei. In: Uő szerk., *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás* 3–4. Nyíregyháza. 487–92.
- HAJDÚ-MOHAROS = HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF 2000. *Magyar Településtár*. Budapest.
- HargitaMT. = Hargita Megyei Tanács. <http://www.hargitamegye.ro/telepulesek> (2013. 11. 10.)
- HVa. = *Világatlasz*. Hibernia Nova Kiadói Kft. Budapest, 2006.
- KMTN. = A kárpátaljai magyar települések névjegyzéke. <http://www.hhrf.org/kmtf/docu/tanulmany/beregszaszi-molnar/helynevrಾಗok.htm> (2013. 11. 10.)
- LELKES = LELKES GYÖRGY 2011³. *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Budapest.
- MAROS = *Maros megye magyar és román helységnevei*. <http://marosvasarhelyi.info/hasznos/maros-megye-magyar-es-roman-helysegei> (2013. 11. 10.)
- MÉ. = *Magyar élettér. Autóatlasz, 1 : 300000*. Magyar Élettér Alapítvány. Budapest, 2006.
- MOLNÁRD. = MOLNÁR D. ISTVÁN: *Kárpátalja települései magyar és ukrán nyelven*. http://www.hhrf.org/kmtf/docu/tanulmany/beregszaszi-molnar/magy_ukr_helynevjegyz.htm (2013. 11. 10.)
- SEBŐK = SEBŐK LÁSZLÓ 1990. *Magyar neve. Határokon túli magyar helységnévszótár*. Budapest.
- SZABÓM. = SZABÓ M. ATTILA – SZABÓ M. ERZSÉBET 1992. *Erdélyi helységnévszótár*. Bukarest.
- SZATFÚ. = *Szatmári Friss Újság*. <http://www.frissujsg.ro/> (2013. 11. 10.)
- SZATMH. = *Szatmári Magyar Hírlap*. <http://www.magyar-hirlap.ro/> (2013. 11. 10.)
- SzMA. = Szlovákiai magyar adatbank. <http://adatbank.sk/hu/11/telepulesek> (2013. 11. 10.)
- TE. = *Erdély. Autóstérkép, 1 : 475000*. Topográf Térképészeti Iroda. Budapest, 2004.
- TKm. = *Kárpát-medence. Domborzati térkép, 1 : 1000000*. Topográf Térképészeti Iroda. Budapest, é. n.
- TSz. = *Szlovákia. Autóstérkép, 1 : 400000*. Topográf Térképészeti Iroda. Budapest, 2002.
- TVa. = *Vajdaság. Autóstérkép, 1 : 280000*. Topográf Térképészeti Iroda. Budapest, 2006.
- VARGAE. = VARGA E. ÁRPÁD: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>. (2013. 11. 10.) (Eredeti kiadás: Pro-Print Kiadó. Csíkszereda, 1998–2002)
- Wiki = Wikipédia. <http://hu.wikipedia.org/wiki>.

Hivatkozott irodalom

- BARTOS-ELEKES ZSOMBOR 2002. Helységnevek a romániai köztudatban (Az endonima és exonima megszgyjén). *Geodézia és Kartográfia* 55/4: 19–24.
- BENCsik PÉTER 1997. *Helységnévváltozások Köztes-Európában 1763–1995*. Budapest.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2002. *Magyar helységnevek Kárpátalján*. <http://www.hhrf.org/kmtf/docu/tanulmany/beregszaszi-molnar/helynev.htm> (2013. 11. 10.)
- FARAGÓ IMRE 2001. A magyar névhasználat változásai a Kárpát-medencét ábrázoló térképeken 1–2. *Geodézia és Kartográfia* 54/1: 5, 2: 16.
- FNB = *A Földrajzinév-bizottság döntései*: <http://www.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-miniszterium/kozigazgatasi-allamtitkarsag/hirek/foldrajzinev-bizottsag> (2013. 11. 10.)
- Hnt. 1913 = *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára, 1913*. Budapest.
- KISS LAJOS 1992. Cuius regio, eius nomen? *Magyar Tudomány* 99: 129–35.
- MEZŐ ANDRÁS 1982. *A magyar hivatalos helységnévvadás*. Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS 1999. *Adatok a magyar hivatalos helységnévvadás*hoz. Nyíregyháza.
- SZABÓ M. ATTILA: *Erdélyi és moldvai helységnévtár*. <http://szabo.adatbank.transindex.ro> (2013. 11. 10.)

- SZABÓMIHÁLY GIZELLA 2007. Határtalanítás a helynevek területén. In: MATICSÁK SÁNDOR szerk., *Nyelv, nemzet, identitás. Az VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006. augusztus 22–26.) nyelvészeti előadásai* 1–2. Debrecen–Budapest. 1: 153–70.
- SZULOVSKY JÁNOS 2002. A helynevek politikumáról. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTEK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debrecen–Jyväsckylä. 107–19.

MIKESY GÁBOR

GÁBOR MIKESY, **Hungarian settlement names as viewed from a 1913 perspective**

Focusing on the most prominent features, this paper presents the stock of the 1913 Gazetteer of Hungary and the heritage of the preceding project known as “the registration of Hungarian settlement names”, which fundamentally restructured the former system of Hungarian settlement names. Because of the significant reorganization of public administration in the successor states of historical Hungary after 1921, at least 20% of the 1913 name stock changed; in successor states, except for present-day Hungary, the survival of the 1913 registered names as well as the development and overall spread of Hungarian names for new settlements was restricted due to historical reasons. Contemporary Hungarian settlement names in the successor states in part are prescribed by the law, but popular scenes of name use (cf. encyclopaedias, maps, and search engines on the Internet) are affected by different dictionaries of settlement names, including non-standardized name stocks. With respect to settlement names included in legal documents as well as in dictionaries, one can claim that the purpose and the principles of the early-twentieth century settlement-name registration have been corrupted: homonymy and synonymy have reappeared; and names displaying distinct developments in their orthography, syntax and lexis have emerged again.